

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

РЕЗЮМЕ

Некоторые теоретико-методологические аспекты диагностики угроз социально-экономической безопасности регионов и преодоление угроз в современных условиях.

Ключевые слова: экономическая безопасность региона, компоненты экономической безопасности, механизм обеспечения экономической безопасности.

SUMMARY

Some theoretical and methodological aspects of diagnosing threats to social and economic security of the regions and overcoming these threats in contemporary condition are considered.

Key words: economic safety of the region, components of economic safety, mechanism of providing of economic safety.

РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЇЇ ЧЛЕНСТВА У СОТ

Басва О.В., аспірант кафедри “Маркетинг” Донецький національний університет (м. Донецьк, Україна)

Актуальність теми дослідження. Підписання протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ) та повноцінна інтеграція до СОТ відкривають широкі можливості для розвитку національної економіки. Проте вступ до СОТ, створюючи потенційні можливості, не містить інституційних механізмів їх практичної реалізації. Відтак, завдання реалізації потенціалу позитивного впливу членства України в СОТ на національний соціально-економічний розвиток повною мірою належать до сфери відповідальності національної економічної політики. Кожна країна-член СОТ повинна розробити стратегію реалізації своїх інтересів в рамках переговорного процесу. Після чотирьох років членства в СОТ та участі в переговорах Доха-раунду, Україна не розробила такої «дорожньої карти». Це, в свою чергу, ставить під загрозу можливість повноцінної реалізації інтересів України в рамках переговорів Раунду. Вищезгадані питання обумовлюють актуальність даного дослідження.

Ступінь вивченості проблеми дослідження. Проблемам реалізації міжнародних торгових інтересів в межах переговорів СОТ присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме Т. Циганкової, В. Пятницького, О.Оніщука, Дж. Голдштейна, Д. Ріверза, Д. Томза, М. Медісона, А. Нарлікар та інших. Але, не дивлячись на безумовну значущість проведених досліджень, деякі аспекти даної проблеми вимагають уваги і подальшого вивчення.

Мета дослідження - визначити та систематизувати чинники впливу на зовнішню торгівлю та зовнішньоекономічне позиціонування України, узагальнити ризики інтеграції України у глобальну економіку та запропонувати рекомендації щодо удосконалення зовнішньоекономічної політики держави в умовах її членства у СОТ.

Основна частина. Комплексний аналіз умов розвитку зовнішньої торгівлі України після набуття членства у СОТ показує, що під впливом глибокої світової фінансово-економічної кризи очікувані позитивні наслідки від поглиблення інтеграції вітчизняної економіки до глобального торговельного простору не реалізувалися. З одного боку, стримуючим фактором розвитку зовнішньої торгівлі стало падіння обсягів світового попиту і, як наслідок, внутрішнього виробництва експортоорієнтованої продукції. З іншого боку, підвищення рівня використання різного виду протекціоністських обмежень з боку країн – торговельних партнерів України суттєво обмежувало обсяги експорту. При цьому, регулятивний вплив СОТ на протекціоністську політику країн світу виявився досить обмеженим щодо протидії дискримінаційним заходам та активному захисту національних виробників навіть у країнах, які є її провідними членами та розробниками самих принципів функціонування системи ГАТТ-СОТ.

Зростанню на початку 2010 року вітчизняного виробництва та, відповідно, експорту сприяло покращення кон'юнктури на світових ринках та відновлення попиту на продукцію з України. Отже, вплив зовнішніх чинників на розвиток зовнішньоторгівельної діяльності в Україні має вирішальний характер, оскільки визначає потреби у нарощенні обсягів виробництва та можливості їх забезпечення з точки зору інвестиційної підтримки.

Внутрішні чинники розвитку зовнішньої торгівлі України протягом 2008-I кварталу 2012 років значною мірою визначалися адаптацією до світових економічних та політичних змін та визначали умови розвитку окремих сфер економіки України. По-перше, торговельна політика України була спрямована на приведення у відповідність до зобов'язань перед СОТ системи інструментів митно-тарифного регулювання, зокрема, скорочення ставок ввізних мит. В умовах зростання реальних доходів населення та відновлення споживчого платоспроможного попиту протягом 2010 року відповідною мірою це відобразилось на зростанні обсягів імпорту товарів та збільшенні доходів державного бюджету. По-друге, уряд України, реагуючи на зміни у світовій економіці, здійснював окремі заходи щодо підтримки національного виробника. Негативний вплив на розвиток зовнішньої торгівлі в Україні мали такі чинники в державній політиці, як відсутність чіткої стратегії структурних змін економіки, слабкий механізм державної підтримки розвитку експорту, низький рівень інвестування в інноваційну модернізацію експортоорієнтованих виробництв, високий рівень витрат, пов'язаних з зовнішнім державним боргом, невигідні умови кредитування експорту, слабкість протидії спекулюванню з відшкодуванням ПДВ та з експортними операціями через офшорні компанії тощо.

В цілому значаючим, що вплив на економіку України перебування в складі СОТ протягом останніх чотирьох років не набув системного характеру. Натомість переважали точкові впливи та заходи одностороннього характеру. Відтак уряд здійснював виконання взятих на себе зобов'язань щодо змін у торговельній політиці, проте еквівалентного полегшення доступу вітчизняних товарів та послуг до зовнішніх ринків не відбулося. Наслідки світової фінансово-економічної кризи не дозволили Україні у короткостроковому аналізованому періоді відчутти повною мірою позитивний ефект від спрощення режиму торгівлі з країнами-членами СОТ. Кардинального покращення добробуту населення шляхом підвищення рівня зайнятості, доходів та доступності якісних товарів та послуг, що є головним індикатором ефективності інтеграційних процесів, в Україні також не відбулось. Рівень життя громадян залишається доволі низьким порівняно не лише з розвиненими країнами світу, але і з низкою країн колишнього Радянського Союзу.

Позитивний ефект від вступу до СОТ в даний час переважно пов'язаний з очікуваними довгостроковими якісними структурними зрушеннями в національній економіці. Так, позитивним наслідком отримання Україною членства в СОТ став початок переговорів з ЄС щодо укладання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, зокрема, щодо створення поглибленої зони вільної торгівлі. Крім того, підвищення рівня відкритості національної економіки, як наслідок набуття Україною членства у СОТ, зумовлює необхідність зростання конкурентоспроможності вітчизняного виробника та поліпшення інвестиційного клімату в державі. Цьому мають сприяти відповідні заходи державної структурної політики, зокрема, щодо заохочення інвестиційного та інноваційного розвитку, ресурсо- та енергозбереження, підвищення ефективності організації економічних процесів.

Загальний перелік можливостей та перешкод розвитку експортно-імпортної діяльності України після набуття нею членства у СОТ представлений у SWOT - аналізі (табл.1).

Підводячи підсумок аналізу розвитку зовнішньої торгівлі України після приєднання до СОТ, слід виділити низку стратегічних тенденцій в цій сфері.

Модернізаційна роль СОТ полягає у стимулюванні економічних реформ в Україні: законодавства, сфери стандартизації та сертифікації, митних процедур тощо. Правила СОТ є базовими для торговельних відносин більшості країн світу та зокрема для України у процесі укладання угод про вільну торгівлю з ЄС та низкою інших країн; відтак членство у СОТ є чинником посилення гео економічного потенціалу України.

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

Таблиця 1

SWOT-аналіз умов розвитку зовнішньої торгівлі України у 2008-2011 роках

Сильні сторони	Слабкості
<p>- активізація структурних реформ, створення передумов для реалізації експортного потенціалу традиційних та нових секторів економіки;</p> <p>- високі адаптивні можливості національного виробництва до зростання зовнішнього попиту;</p> <p>- вагомі конкурентні переваги у низці базових галузей виробництва, наявність певного резерву цінової конкурентоспроможності на ключових для України ринках (металів, хімічної продукції, сільськогосподарської продукції);</p> <p>- високий потенціал зростання експорту послуг, зокрема транспортних, у галузях будівництва, зв'язку, досліджень, ІТ-технологій тощо;</p> <p>- наявність освіченої та порівняно дешевої робочої сили;</p> <p>- наявність розвинутого внутрішнього ринку, що слугує, з одного боку, чинником підтримки експортоорієнтованих виробництв, з іншого – є мотиватором запровадження нових (з перспективою виходу на зовнішні ринки) інвестиційних проектів;</p> <p>- переважно стабільні умови функціонування фінансових ринків, що дає можливість коротко- та середньострокового планування зовнішньоекономічної діяльності;</p> <p>- наявність певного потенціалу екстенсивного розширення експортної пропозиції (низка ключових експортних галузей наразі не досягла пікових значень завантаження потужностей, що спостерігалася у 2008 р.);</p> <p>- наявність високотехнологічних підприємств, що могли би зміцнити зовнішньоекономічні позиції України (космічна галузь, приладо-, машинобудування тощо);</p> <p>- наближення до завершення перехідного періоду (у рамках приєднання до СОТ) щодо лібералізації тарифного регулювання.</p>	<p>- відсутність чітко визначеної торговельної політики та експортної стратегії; відсутність координації дій різних органів влади; підпорядкованість торговельної політики короткостроковим цілям та тактичним завданням;</p> <p>- недостатній рівень інвестування в модернізацію експортоорієнтованих виробництв та гостра нестача новітніх технологій;</p> <p>- низька диверсифікованість експортної пропозиції України, домінування сировинної продукції та продукції з низьким рівнем доданої вартості у виробництві та експорті;</p> <p>- відсутність стимулів до якісного оновлення експортного потенціалу України за наявної економічної моделі (що є результатом національних особливостей трансформації планової економіки у ринкову) в умовах посилення експортної конкурентоспроможності країн-конкурентів (актуально для ринків металів та хімічної продукції);</p> <p>- недосконалість фіскальних процедур, зокрема, неврегульованість процедур автоматичного відшкодування ПДВ (добросовісним експортерам);</p> <p>- криміналізація процедур оподаткування експортно-імпоротної діяльності (демотивація добросовісних платників податків, «сірий» імпорт тощо);</p> <p>- логістичні обмеження (брак логістичних складів, належної інфраструктури тощо); застаріла транспортна інфраструктура;</p> <p>- високі витрати бізнесу на зовнішньоекономічну діяльність, пов'язані з нетарифними заходами регулювання торгівлі, зокрема витрати на підтвердження походження товару, отримання дозволів, ліцензування тощо;</p> <p>- монополізація експортно-імпоротної діяльності крупними компаніями (як наслідок високої вартості зовнішньоекономічної діяльності);</p> <p>- надмірна зарегульованість підприємницької діяльності (залучення до імпоротно-експортної діяльності офшорних компаній з метою оптимізації вартості бізнесу);</p> <p>- не вигідні умови кредитування експорту (високі відсоткові ставки та короткі терміни наданих кредитів), відсутність державних програм підтримки високотехнологічного експорту;</p> <p>- обмежені можливості державного регулювання експортно-імпоротної діяльності через інструментарій валютно-курсової політики (відсутність істотного зв'язку між зниженням офіційного курсу гривні до долара США та приростом чистого експорту).</p>
Можливості	Загрози
<p>- поглиблення структурних реформ, які у середньостроковій перспективі створюватимуть умови для подолання обмежувачів розвитку підприємництва, зокрема експортоорієнтованого сектору;</p> <p>- розширення експортної пропозиції внаслідок післякризового відновлення економік країн - торговельних партнерів;</p> <p>- демонополізація зовнішньоекономічної діяльності через здешевлення процедур експорту та імпорту продукції;</p> <p>- запровадження програм підтримки експортоорієнтованих секторів, які близькі до наявних технічних потужностей України і могли б підвищити додану вартість українського експорту в коротко- і середньостроковій перспективі (зокрема це стосується виробництва готової продукції з металу: цистерни, кузови тощо; поглиблення переробки у хімічній галузі: фарби, пластмаси тощо, а також фармацевтика; нарощування експорту готової харчової продукції тощо);</p> <p>- поглиблення реформ у галузях, що формують експортну пропозицію послуг;</p> <p>- випереджальне зростання з середини 2010 р. цін на ринках металопродукції (на 48,1 % порівняно з 2009 р.) та сільськогосподарської сировини (33,2 %), зокрема на зерно - на 82 %;</p> <p>- ненасиченість світового попиту на сільгосппродукцію та харчові продукти;</p> <p>- заохочення попиту з боку Росії на продукцію українського машинобудування;</p> <p>- розширення експортної пропозиції внаслідок укладення угоди про ЗВТ між Україною та ЄС.</p>	<p>- посилення гальмування економіки розвинутих країн світу, загроза тривалої стагнації, високі ризики нової рецесії (падіння попиту та цін на товари українського експорту, загроза нової кризи);</p> <p>- гальмування економік країн, що розвиваються, запровадження захисних заходів (падіння попиту на українську продукцію);</p> <p>- посилення цінової конкурентоспроможності країн-конкурентів України з кола країн, що розвиваються – Росії, Китаю, Індії, Бразилії (падіння продажів української продукції);</p> <p>- дестабілізація на енергетичних ринках, зростання цін на енергоносії (що критично впливає на цінову конкурентоспроможність експортної пропозиції України на ринках металів, хімічної продукції) » погіршення зовнішньоекономічних стосунків з країнами партнерами, що входять до Митного союзу (Росії, Білорусії та Казахстану); поширення практики застосування обмежувальних та протекціоністських заходів з боку провідних транснаціональних корпорацій та окремих країн - торговельних партнерів України, зокрема – членів Митного союзу, яке може збільшитися за умови створення ЗВТ між Україною та ЄС;</p> <p>- несприятливі погодні умови тощо, що обумовлюють падіння сільськогосподарського виробництва, різкі коливання цінової кон'юнктури, посилення протекціоністських заходів тощо.</p>

У глобальному вимірі статус члена СОТ відкрив Україні нові інституційні можливості щодо поглиблення інтеграції до світової економіки, зокрема щодо участі у виробленні глобальних правил світової торгівлі, а також сприяв початку нового етапу співробітництва України зі стратегічними торговельними партнерами - Євросоюзом і країнами СНД. Ще до формального отримання Україною повноправного статусу члена СОТ, у 2008 р., почалися переговори про створення розширеної зони вільної торгівлі з ЄС (DCFTA), які можуть завершитися до кінця 2012 р. Базисом цієї угоди є зобов'язання України, зафіксовані в Угоді про приєднання до СОТ. Отже,

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

членство України у СОТ сприяє євроінтеграції України та інтеграції до інших торговельних об'єднань, які розглядають правила СОТ як базові.

Водночас приєднання України до СОТ дещо обмежує можливості автономної зовнішньоекономічної політики України на інших векторах економічної інтеграції. Наприклад, відсутність статусу членів СОТ у найбільш економічно розвинених країнах СНД обмежує можливості щодо економічної інтеграції України у рамках ЄПІ і Митного союзу Росії, Білорусії та Казахстану. Таким чином членство у СОТ створило для України певні рамки, порушення яких призведе до додаткових витрат у разі порушення Україною взятих на себе зобов'язань.

Узагальнюючи результати економічної динаміки у період набуття Україною членства у СОТ зазначимо, що цей період характеризується початком нового етапу розвитку відкритої моделі національної економіки України, що знайшло відображення, передусім, у зміні структури торгівлі з її основними партнерами. В цілому, динаміка географічної структури торгівлі після вступу України до СОТ (з 2008 по 2011 рік) продемонструвала відмінні, порівняно з періодом економічного відновлення 2000-2007 рр., тенденції. Зокрема, у торгівлі товарами домінуючими залишаються два провідні географічні вектори: країни СНД та країни ЄС. При цьому, з-поміж всіх інших країн світу, у товарній торгівлі сформувався як важливий також азійський географічний вектор. У сфері торгівлі послугами спостерігається аналогічна ситуація, проте, окрім азійського вектору, вагомим також став північноамериканський напрямок.

Висновки. Проте як показав аналіз, вплив членства СОТ на якісні характеристики зовнішньоекономічної позиції України є обмеженим, про що свідчать наступні чинники:

По-перше, приєднання України до Світової організації торгівлі практично не мало впливу на обсяги торгівлі з членами СОТ, зокрема з країнами ЄС. Питома вага європейського регіону у зовнішній торгівлі України поступово зменшувалася протягом 2008 - 2011 рр., що засвідчило:

- 1) уразливість торговельних партнерів з розвинених країн до світової кризи,
- 2) певне вичерпання потенціалу сформованої моделі торгівлі Україна-ЄС (в основному ця модель сформувалася у період 2000-х років),
- 3) запровадження дискримінаційних обмежувальних процедур всупереч ліберальній доктрині СОТ,
- 4) наявність об'єктивних передумов до переорієнтації торговельних відносин національних господарюючих суб'єктів під час кризи на країни, які зберегли позитивну економічну динаміку та характеризувалися схожими рівнями економічного, технологічного розвитку та однаковим характером формування конкурентних переваг на міжнародних ринках; це стосується передовсім країн СНД (що не є членами СОТ).

В результаті Україна не отримала бажаних вигід від доступу на ринки розвинених країн, проте і не мала значних втрат, про які попереджали негативно налаштовані щодо СОТ експерти.

По-друге, чотири роки членства України в СОТ, фактично, зміцнили чинну зовнішньоторговельну модель України, що характеризується перевагами ресурсного характеру, доповнивши її позиціонуванням України на світових ринках як провідного постачальника сільськогосподарської продукції. Україна не зазнала суттєвого впливу щодо покращення структури експортної пропозиції: високий рівень товарної концентрації експорту не тільки знизився, але навіть дещо зріс; без змін залишилися також і відповідні індикатори низької диверсифікації та низької технологічності експорту. На даний час експортоорієнтована та малодиверсифікована модель національної економіки має відносно краці показники, ніж, наприклад Російська Федерація (що є крупним постачальником на світові ринки енергетичної сировини та низки товарів, що конкурують з аналогічними українськими), та значно гірші показники, ніж конкуренти з країн, що розвиваються.

По-третє, сучасна зовнішньоекономічна позиція України має певний потенціал зростання, обумовлений (1) значним скороченням експортоорієнтованого виробництва у 2009 році, (2) залученням нових виробничих потужностей аграрного комплексу внаслідок проведення структурних реформ у галузі та зростання зовнішнього попиту на продовольство.

Потенціал членства в СОТ в аспекті експансії на зовнішні ринки практично вичерпано переважно через чинник протекціонізму та високої конкуренції на традиційних для України ринках. Водночас невикористаним потенціал членства в СОТ залишається в аспекті внутрішніх реформ: (1) гармонізації законодавства, що відкриє доступ на ще закриті товарні ринки для українського експорту (актуально для ринків продовольства); (2) структурні та інституційні реформи, що сприятимуть інтенсифікації економічного розвитку країни.

По-четверте, прогнози, що передували вступу у СОТ, щодо впливу участі України в СОТ на розвиток національної економіки значною мірою не підтвердились через низку факторів, найбільш значним з яких був чинник фінансово-економічної кризи; номінально найбільшу вигоду у період набуття членства України у СОТ отримала аграрна галузь, експорт якої збільшився більш ніж вдвічі; водночас внесок лібералізації торговельного режиму за правилами СОТ виглядає менш значущим поруч з світовою продовольчою кризою та значним ростом попиту на продовольчі ресурси у світі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Другий рік України у СОТ: Тенденції у зовнішній торгівлі товарами та аналіз виконання зобов'язань, Київ 2010, с.80.
2. Офіційна веб-сторінка СОТ. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_e.htm#agriculture
3. Офіційний сайт Кернської групи [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cairnsgroup.org>
4. Офіційний сайт Государственного комитета статистики Украины [Электронный ресурс] // Державний комітет статистики України: [сайт] – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
5. Три роки членства у СОТ: тенденції зовнішньої торгівлі України у посткризовий період / Клименко І.В., Федірко О.В., Ус І.В. - К.: НІСД, 2011. – 72 с.
6. Ус І.В. Основні проблемні питання переговорного процесу Доха-Раунду СОТ / І.Ус // Актуальні проблеми економіки. - №6(84). - 2008.
7. Amrita Narlikar, Centre of International Studies, University of Cambridge "Bargaining over the Doha Development Agenda: Coalitions in the World Trade Organizations, Serie LANT Papers #34, p.17.
8. Goldstein, J., Rivers, D. and Tomz, M. (2005) 'Membership has its privileges: the impact of GATT on international trade', mimeo. Department of Political Science. Stanford University.
9. Institute of economic research and policy consulting in Ukraine, German advisory group of economic research «The implications of WTO accession for Ukrainian Agriculture Policy», p.15.

РЕЗЮМЕ

У статті проаналізовано зовнішньоторговельну динаміку України протягом періоду після набуття нею членства у СОТ. Визначено та систематизовано чинники впливу на зовнішню торгівлю та зовнішньоекономічне позиціонування України. Узагальнено ризики інтеграції України у глобальну економіку, зокрема, представлено SWOT-аналіз розвитку зовнішньої торгівлі України.

Ключові слова: Світова організація торгівлі, світова економічна криза, торговельний режим, модель розвитку національної економіки.

РЕЗЮМЕ

В статье проанализирована внешнеэкономическая динамика Украины в период после вступления в ВТО. Определены и систематизированы факторы влияния на внешнюю торговлю и внешнеэкономическое позиционирование Украины. Обобщены риски интеграции Украины в глобальную экономику, в частности, представлен SWOT-анализ развития внешней торговли Украины.

Ключевые слова: Всемирная торговая организация, мировой экономической кризис, торговый режим, модель развития национальной экономики.

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

SUMMARY

The paper reveals the dynamics of foreign trade of Ukraine during the period after its accession to the WTO. Defined and systematized factors impact on foreign trade and foreign economic positioning of Ukraine. The risks of Ukraine's integration into the global economy are generalized, in particular, SWOT-analysis of Ukraine's foreign trade is presented.

Keywords: World Trade Organization, the global economic crisis, the trade regime, the model of the national economy.

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД ЄС

Балабанов К.В., член-кореспондент НАПН України, доктор політичних наук, професор, ректор Маріупольського державного університету, Почесний консул Республіки Кіпр у Маріуполі

Сучасний розвиток взаємозалежного глобального світу висуває нові вимоги до розвитку інноваційних та високотехнологічних секторів національних економік. Створення та подальше забезпечення зайнятості наукомістких робочих місць в майбутньому вимагає висококваліфікованих людей, які можуть реагувати на можливості і потреби сучасної економіки.

Особлива роль у реалізації нової європейської стратегії належить університетам, модернізація системи вищої освіти в яких стає важливою умовою післякризового розвитку Європи. Останні європейські прогнози [12] показують, що 35% всіх робочих місць в ЄС вимагають робочої сили вищої кваліфікації, однак сьогодні лише 26% робочих місць заповнено відповідною робочою силою (для порівняння – 41% в США, 44% в Японії і 50% в Канаді).

В країнах ЄС нараховується близько 4 тисяч університетів та інститутів, в яких навчається понад 19 млн. студентів [11]. Європейською Комісією запропоновано відповідну стратегію модернізації вищої освіти ЄС [14], реалізація якої має забезпечити рівень випускників з вищою освітою не менш, ніж 40% від загальної кількості молоді (в 2010 році цей показник становив 33,6%). Серед пріоритетних напрямів, в яких необхідні подальші реформи, визначено:

- збільшення кількості осіб з вищою освітою, залучення широких верств суспільства до вищих навчальних закладів;
- підвищення якості та актуальності вищої освіти, спрямованої на задоволення потреб фізичних осіб і ринку праці, через стимулювання та розповсюдження передового досвіду в системі викладання та наукових досліджень;
- надання більш широких можливостей для студентів отримати додаткові навички через навчання та стажування за кордоном, а також сприяння транскордонному співробітництву, спрямованому на розвиток вищої освіти;
- збільшення підготовки дослідників, що забезпечуватимуть розвиток промисловості в майбутньому;
- посилення взаємозв'язку між освітою, наукою та бізнесом задля прискорення переваг та інновацій;
- забезпечення фінансової автономії університетів та інвестування якості освіти відповідно до потреб ринку праці.

Задля підтримки реформ модернізації вищої освіти у бюджеті ЄС на 2012-2020 роки запропоновано значне збільшення витрат на освіту, підготовку кадрів та молоді (на 73%), а також для наукових досліджень (на 46%) [11], що фактично підтверджує визнання ключової ролі освіти і науки в підтримці соціально-економічного зростання ЄС.

Погіршення економічної кон'юнктури внаслідок фінансово-економічної кризи призвело до збільшення безробіття, зростання боргових зобов'язань, посилення соціальної напруги у європейському суспільстві. Все це потребувало корегування стратегічних напрямків розвитку ЄС, реалізації конкретних та узгоджених дій на політичному рівні.

Відповідно до Лісабонської стратегії (основного програмного документу, що визначав характер інноваційного розвитку ЄС до 2010 року), головними завданнями було визначено:

1. Розвиток Європейського наукового простору, започаткованого ще в 1984 році, за рахунок підвищення мобільності людей інтелектуальної праці й поглиблення багатосторонньої кооперації між університетами та дослідницькими центрами (за прикладом США та Японії).
2. Формування надійних джерел фінансування дослідницької та інноваційної діяльності (до 3% ВВП), що забезпечить об'єднаній Європі формування найбільшою в світі економіки, яка заснована на знаннях.
3. Створення Європейського інституту технологій як певним чином організованої мережі дослідницьких університетів Європи, створених за умов інтеграції науково-дослідних груп університетів, компаній, науково-дослідних інститутів, саме які забезпечать науково-технологічний прорив Європи.
4. Розвиток нового механізму взаємодії європейських університетів (Болонський процес) через побудову загальноєвропейського освітнього й наукового простору.

Роль координаторів наукових досліджень відповідно до стратегії розвитку об'єднаної Європи відіграють Європейська дослідницька рада, Європейський науковий фонд, Європейського інституту технологій. Бюджет цих організацій формується на основі спільних європейських ресурсів. Особлива роль в реалізації Лісабонської стратегії, зорієнтованої на створення конкурентоспроможного ЄС, належить Європейському інституту технологій, який розглядається як засіб залучення найбільш талановитих студентів та вчених з усього світу, через відповідну інтеграцію науково-дослідних груп безпосередньо наукових установ і університетів, а також бізнесу [6].

В березні 2010 року було схвалено нову стратегію розвитку ЄС «Європа 2020» [8], реалізація якої має забезпечити розумне, стале та всеосяжне економічне зростання, створення нових робочих місць. Реалізація стратегії 2020 передбачає п'ять конкретних індикаторів:

- забезпечення рівня зайнятості населення віком від 20 до 64 років на рівні не менш, ніж 75%;
- фінансування НДДКР на рівні 3% ВВП;
- досягнення цілей енергетичної політики, політики зміни клімату (в тому числі зменшення викидів парникових газів до 30% відносно рівня 1990 року, збільшення на 20% ефективності використання енергії, енергії з відновлювальних джерел тощо);
- зростання рівня освіченості (в тому числі забезпечення вищої освіти молоді на рівні не менш, ніж 40%);
- скорочення кількості осіб, що перебувають за межею бідності, на 20 млн. осіб.

Фактично, стратегія «Європа 2020» визначає три основні фактори укріплення європейської економіки:

По-перше, гармонійне зростання через розвиток економіки, заснованої на знаннях та інноваціях (*smart growth*). Забезпечення гармонійного зростання як фактора укріплення європейської економіки може бути досягнуто через підвищення якості освіти, результативності досліджень та їх розповсюдження, поширення інноваційних технологій тощо. Пріоритетними напрямками діяльності ЄС визнано: створення Інноваційного союзу; молоді в дії; поширення цифрових технологій в Європі.

По-друге, створення економіки, що ґрунтується на раціональному використанні ресурсів, екології та конкуренції (*sustainable growth*). Фактично, через реалізацію сталого розвитку має бути забезпечено зростання конкурентоспроможності європейської економіки, раціональне природокористування, покращення екологічної ситуації в цілому. Пріоритетними напрямками діяльності ЄС визнано: раціональне використання ресурсів в Європі; індустріальна політика, що спрямована на глобалізацію.

По-третє, сприяння зайнятості, досягнення соціальної, економічної та регіональної єдності (*inclusive growth*). Забезпечення реалізації зазначеного фактору сприятиме єдності європейського суспільства через високий рівень зайнятості, збільшення інвестування людського капіталу, зниження рівня бідності, розвитку системи соціального захисту та ін. Пріоритетними напрямками діяльності ЄС визнано: розвиток нових здібностей та зростання кількості робочих місць; єдина європейська політика боротьби з бідністю.

Формування Інноваційного союзу є однією з ключових ініціатив розвитку ЄС, що реалізується в рамках стратегії Європа 2020. Ця ініціатива містить 34 конкретні зобов'язання, які спрямовані на забезпечення зростання, створення нових робочих місць, перетворення